

Jak ženy a muži v Česku tráví svůj čas a co nám to říká o české společnosti

Data o trávení času poskytují důležité informace o každodenním životě obyvatel. V praxi jsou využívána v plánování služeb (např. televizního vysílání, veřejné dopravy) nebo při vytváření marketingových strategií. Mohou být také účelným nástrojem při formování veřejných politik, jejichž cílem je podpořit určitý druh chování (např. zdravý životní styl) a eliminovat jiné aktivity (např. kouření). Trávení času je také častým cílem mezinárodních srovnání, jejichž účelem je sledovat kulturní a sociální rozdíly mezi zeměmi. Cílem tohoto článku je objasnit rozdíly ve využití času a prostoru (doma vs. mimo domov) mezi muži a ženami v Česku v závislosti na fázi životního cyklu. Pozornost je věnována i odlišnostem mezi venkovem a městy.

Ačkoli je způsob trávení času do určité míry individuální volbou každého jednotlivce, souvisí s jeho socioekonomickými a demografickými charakteristikami (ekonomickou aktivitou, vzděláním, věkem, profesí či pohlavím) a je také ovlivněn různými společenskými pravidly (politikami, veřejným míněním). Data o trávení času jsou jedním z nejefektivnějších zdrojů umožňujících měřit rozsah placené a neplacené práce (domácí práce, péče o děti), porovnávat jejich alokaci mezi jednotlivé členy domácností a sledovat dopady na každodenní životy nás všech.

S demografickými a též ekonomickými změnami ve společnosti se mění i tradiční role mužů a žen. Od druhé světové války v Česku výrazně vzrostlo zapojení žen na trhu práce. Obecný názor na to, kdo by se měl starat o domácnost, se však ve společnosti mění velmi pomalu a tato povinnost zůstává stále primárně na ženách. Otázka sladování rodinného a pracovního života má dopady na reprodukci populace a stává se konfliktním tématem v domácnostech i ve společnosti. Ačkoli je rovnost mužů a žen významným tématem politiky EU a postupně proniká i do politiky české, ve společnosti stále nepanuje shoda o její důležitosti.

S problematikou využití času se dnes, kdy se nabízí široká paleta možností jak čas trávit, potýká každý jedinec na denní bázi. Téma je proto společensky relevantní a zároveň každému blízké, pochopitelné a jednoduše aplikovatelné ve výuce. Propojení s postavením mužů a žen ve společnosti navíc umožňuje zajímavou a aktuální debatu.

Do výuky mohou být zařazeny otázky uvedené v Aplikacích do výuky na konci článku, nebo se celá hodina může zaměřit na vypracování projektu, kdy student zaznamená své vlastní aktivity či aktivity svých příbuzných. Návrh projektu vyjde v dalším čísle Geografických rozhledů (pro inspiraci lze využít článek Pospíšilová a Ouředníček, 2010). Výsledky pak mohou být vyhodnoceny za různé skupiny obyvatel, srovnány s tímto článkem či zasazeny do mezinárodního kontextu.

Metody výzkumu využití času

Data o využití času pocházejí vždy z výběrových šetření. Nejpresnější metodou sběru je tzv. deníkový záznam, kdy respondent/ka po určitou dobu (např. jednoho týdne) po krátkých časových úsecích zaznamenává své aktivity. Pro zajištění reprezentativnosti dat je nutné brát v potaz kromě velikosti a struktury vzorku také rozložení výzkumu během týdne a kalendářního roku. Velmi odlišné jsou totiž víkendové/všední/sváteční dny a zimní/letní měsíce. Pro následné zpracování dat je klíčové znát demografické a socioekonomické charakteristiky respondentů. Ty jsou často doplněny i informacemi o názorech či životním stylu (detailní metodika viz Eurostat, 2008). Sběru těchto dat se věnují veřejné instituce (národní statistické úřady) i soukromé výzkumné agentury. Na základě národních průzkumů publikuje Eurostat a OECD mezinárodní srovnání.

Data v tomto článku pocházejí z výběrového šetření, které provádí pro komerční účely výzkumná agentura Median (MML

– Market & Media & Lifestyle). Jednotlivé denní aktivity bylo pro účely analýzy nutné kategorizovat. V článku jsme použily dělení, které aplikuje OECD ve svém mezinárodním srovnání (OECD, 2016, viz tabulka).

Kdo více pracuje aneb placená a neplacená práce

Hlavním diferenciacním faktorem využití času je ekonomická aktivita, která úzce souvisí s pozicí v životním cyklu, věkem a pohlavím. V celkovém množství práce (placené i neplacené dohromady) můžeme sledovat relativní rovnost mezi muži a ženami, a to i v různých fázích životního cyklu. Rozdělení placené a neplacené práce mezi muže a ženy však, i přes pokles rozdílů za posledních 50 let, stále ukazuje na tradiční pojetí jejich rolí. Muži nadále primárně zastávají roli živitelů rodiny, byť ne jediných, a placená práce představuje u ekonomicky aktivních mužů 90 % veškerého pracovního času. Ženy pak placenou práci stráví pouze 70 % času a zbytek věnují péči o domácnost a děti. To má další dopady na jejich každodenní život i pozici ve společnosti, neboť dostávají zaplacenou jen za relativně menší část svého pracovního času. Rozdíly jsou nejvýraznější v době, kdy má rodina malé děti. Nastavení systému dlouhé rodičovské dovolené v kombinaci s nedostatečně dostupnou institucionální péčí o malé děti výrazně ztěžuje pozici žen na trhu práce a zvyšuje jejich závislost na mužích.

Vzhledem k tomu, že domácí práce a péče o děti jsou nejčastěji vykonávány doma, je vysoce relevantní i otázka spojení ženy se soukromými prostory. V Česku tráví ženy více času doma než muži a rozdíly se zvyšují právě v době, kdy má rodina malé děti. Ženy žijící v páru stráví doma denně o 5 hodin více než muži. Čas strávený doma přitom není spojen jen s domácími pracemi, ženy s dětmi častěji vykonávají z domova i placenou práci.

Kdo má více volného času?

Na rozdíl od pracovních aktivit jsou rozdíly mezi muži a ženami v množství volného času méně výrazné. Vzhledem k relativně vysokému zapojení žen do placené práce v kombinaci s péčí o rodinu a domácnost

Denní aktivity a jejich kategorizace

Typ aktivit	Místo	Aktivita
Smluvený čas	doma	Zaměstnání/studium (placená práce)
	venku	Zaměstnání (placená práce), škola/studium
Vázaný čas	doma	Domácí práce/péče o děti (neplacená práce), cestování autem, cestování jinak
	venku	Nakupování/zařizování (neplacená práce)
Nutný čas	doma	Spánek, hygiena/péče o vzhled/oblékání, stravování
	venku	Stravování
Volný čas	doma	Počítač (Internet i bez Internetu), televize/video/DVD, jiné činnosti
	venku	Sport, zábava/koníčky

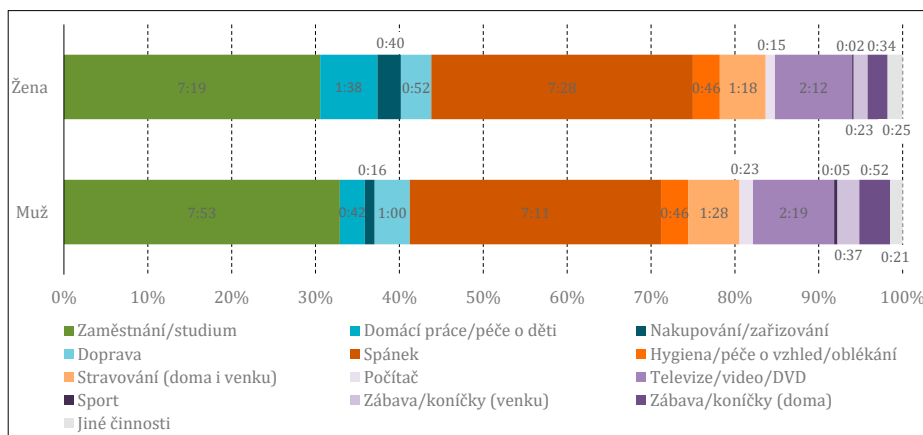
V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

ho však muži mají více než ženy téměř ve všech fázích životního cyklu (v průměru o 20 minut denně). Ženy mají více volného času, jen pokud žijí samy bez partnera a dětí a pokud jsou na mateřské nebo rodičovské dovolené.

Podíl volného času stráveného doma je u žen vyšší ve většině životních fází. Rozdíly jsou však relativně malé. Zajímavá je situace žen s dětmi do 5 let. Ty mají jednak jako jediná skupina absolutně více volného času než muži a jednak jej tráví ze 17 % mimo domov, muži přitom jen z 8 %. Zdá se tedy, že tyto ženy ve volném čase kompenzují chybějící sociální kontakty z pracovního života.

Je venkovská populace z hlediska rolí mužů a žen tradičnější?

Venkov je i přes jeho významné proměny často spojován s určitým typem chování, které se může projevat i v rozdílech v trávení času mezi muži a ženami. Na venkově bychom tak mohli očekávat tradičnější dělbu práce (muž živitel a žena pečovatelka), ve městě pak prostředí více rovnostářské. Výsledky našeho výzkumu však nejsou v tomto ohledu jednoznačné. Výzkum sice potvrzuje, že ve městech jsou rozdíly v placené práci mužů a žen skutečně nižší, s poklesem počtu obyvatel obce se však rozdíly nezvyšují lineárně. Navíc s rostoucí velikostí obce překvapivě klesá zapojení mužů do domácích prací. Proto jsou rozdíly v množství celkové práce nejvyšší v nejmenších a největších obcích. Určitou roli zde může hrát i proměna některých venkovských obcí v souvislosti s procesem suburbanizace. Předpoklad o tradičnějším myšlení na venkově a modernějším ve městě potvrzují jen výsledky srovnání mužů a žen v důchodovém věku. U této skupiny obyvatel jsou roz-

Rozdíly mezi mužem a ženou v trávení času (průměrná doba jednotlivých aktivit ekonomicky aktivního muže a ženy během všedního dne).

Zdroj: vlastní zpracování na základě MML – Market & Media & Lifestyle

díly v domácích pracích v největších městech nejmenší. To se projevuje i ve volném čase. Právě muži důchodci mají markantně více volného času než důchodkyně, přičemž rozdíl klesá z 1,5 hodiny v obcích do 1000 obyvatel na 40 minut v největších obcích.

Závěr

Celkově můžeme říci, že rozdíly v trávení času mužů a žen, zaměříme-li se na základní kategorie, kterými jsou placená a neplacená práce a volný čas, souvisejí v Česku především s institucionálním nastavením trhu práce (podpora zaměstnanosti žen, dostupnost částečných úvazků), sociálním zabezpečením a dostupností péče o děti. Institucionální nastavení ovlivňuje také rozdíly mezi evropskými zeměmi. Pro české ženy je typické velmi malé zapojení na pracovní trh v době, kdy mají děti do tří let (nižší v Evropě má jen Maďarsko a Slovensko). Na druhou stranu Češky vzhledem k nedostupnosti částečných úvazků nastupují ve třech letech dítěte hned na plný úvazek. Tradiční

model, kdy žena s dětmi přestane pracovat a na pracovní trh se již nevrací, je typický pro jihoevropské země. Nejmenší rozdíly v zapojení žen a mužů na trh práce jsou v zemích severoevropských (Torres a kol., 2007; Anxo a kol., 2011). V celosvětovém měřítku jsou rozdíly v trávení času mužů a žen markantnější. Klíčovou roli hrají kulturní rozdíly (např. v některých zemích ženy prakticky nepracují) i celkové zaměření ekonomiky daných zemí.

Tereza Kůsová, Lucie Pospíšilová,
Petra Špačková, PrF UK
terez.kus@gmail.com
lucie.pospisilova@natur.cuni.cz
petra.spackova@natur.cuni.cz

Příspěvek vznikl s podporou Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 16-20991S „Prostorová mobilita, každodenní život a sociální vazby: případová studie žen Pražského metropolitního regionu“.

How Czech Women and Men Spend Their Time. What That Says about Czech Society. This article examines differences in the ways men and women in Czechia spend their time during various phases of the life cycle. It suggests the possible applications of this topic in geography instruction. Generally, women devote more time to housework and child rearing. On the contrary, men spend more time carrying out paid work and in leisure activities. The largest changes in time use and the greatest gender differences are connected to the presence of very small children in households. Despite changes in how time is spent in society since the 1960s, women's activities continue to be more related to the home, while men tend to spend more time in public space.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ANXO, D., MENCARINI, L., PAILHÉ, A., SOLAZ, A., TANTURRI, M. L., FLOOD, L. (2011): Gender Differences in Time Use over the Life Course in France, Italy, Sweden, and the US. *Feminist Economics*, 7, 3, p. 159–195.
- Eurostat (2008): Harmonised European time use surveys – 2008 guidelines. Dostupné z <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/> (25.8.2016).
- OECD (2016): Gender equality. Dostupné z <http://www.oecd.org/gender/data/> (25.8.2016).
- POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2010): Každodenní pohyb obyvatel: projekt pro zeměpisný seminář. *Geografické rozhledy*, 19, č. 5, s. 17–18.
- TORRES, A., HAAS, B., STEIBER, N., BRITES, R. (2007): First European Quality of Life Survey: Time Use and Work-Life Options over the Life Course. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10071/2190> (25.8.2016).

APLIKACE DO VÝUKY:

Diskutujte následující otázky:

1. Jaké dopady má rozdíl mezi placenou a neplacenou prací na život žen a mužů? V čem spočívají výhody a nevýhody těchto rozdílů (pro společnost, pro muže a ženy)? Jak si představujete ideální uspořádání?
2. Ženy jsou více spojeny s domovem, muži zase s veřejným prostorem. Jaké má tato skutečnost dopady na vzhled a funkčnost veřejných prostorů? Jaké může mít další důsledky?
3. Proč je u venkovské populace předpokládáno tradičnější chování než u populace městské? Proč se tento předpoklad potvrdil jen u důchodců? Může na to mít dopad i tzv. suburbanizace?
4. Jak se budou lišit rozdíly v trávení času mužů a žen např. v islámských zemích? Čím jsou tyto rozdíly dané?
5. Proč je důležité mít volný čas? Má více volného času dopad na produktivitu práce? V kterých zemích mají lidé více volného času? Jsou to ty méně nebo více vyspělé? Proč? Proč mají ženy méně volného času ve většině fází života? Mělo by se to změnit?